

Eduard Kukan*

Hľadanie stability v latentnom prostredí

Otváranie témy postkonfliktného vývoja na Balkáne na začiatku roku 2001 naráža na problém, že v hre je ešte stále príliš veľké množstvo premenných. Akýkoľvek pokus o predikciu ďalšieho vývoja sa takto nevyhnutne spája so značnou mierou pravdepodobnosti vyslovenia takej prognózy, ktorá sa nakoniec ukáže ako nesprávna. Ak by sme pokračovali v používaní matematickej terminológie, tak stojíme pred zložitou rovnicou s veľkým počtom neznámych. Aj takéto úlohy sú riešiteľné, avšak svet sa, žiaľ, neriadi pravidlami matematických zákonov a elementárnej logiky. Zložitost sveta nedokážu dokonale postihnúť dokonca ani najzložitejšie kyber-

* *Eduard Kukan; minister zahraničných vecí Slovenskej republiky, osobitný vyslanec generálneho tajomníka OSN pre Balkán*

netické systémy. Preto v súvislosti s riešením krízy na západnom Balkáne by uvažovanie v tejto rovine mohlo vyznieť až absurdne, a určite by nevedlo k nájdeniu východiska z nej.

Na jednej strane sa teda zdá, že je ešte priskoro pre modelovanie postkonfliktného vývoja. Na druhej strane je ale zrejme, že výsledky prezidentských i parlamentných volieb v JZR a Srbsku predsa len priniesli veľmi výraznú zmenu vlastností vnútorného prostredia v krajine i v širšom regióne, a tým aj nový východiskový stav a nový impulz pre odhad jeho budúceho smerovania. Či však voľby ozaj znamenali prechod do postkonfliktného obdobia, nie je až také jednoznačné. Dnes to ešte nemôžeme s istotou tvrdiť. Všetci by sme si želali, aby v budúcnosti už nedošlo k ďalšiemu vyhroteniu situácie, ale nebezpečenstvo opätovného prepuknutia násilia v žiadnom prípade nie je zažehnané. Veď nakoniec, úplne odstrániť sa ho ani nepodarilo. Je prítomné všade, aj keď na väčšine územia našťastie iba v latentnej forme.

Hádám najpozitívnejším výsledkom zmien je skutočnosť, že rozhodujúci aktéri na juhoslovanskej politickej scéne si uvedomujú neschodnosť cesty, ktorou sa uberalo predchádzajúce vedenie. Výsledky, ktoré dosiahlo, je ťažko možné hodnotiť inak ako neúspech. Dlhoročné zahrávanie sa s dôverou medzinárodného spoločenstva a hazardovanie s osudom vlastnej krajiny viedlo k jej reálnemu poškodeniu.

Prirodzene, otázka zodpovednosti za vzniknutý stav sa posudzuje rôzne. Oproti pohľadu medzinárodného spoločenstva je pohľad väčšiny juhoslovanskej verejnosti iný. Aj tá si však už uvedomuje, že primárnu zodpovednosť nesie predovšetkým ten, kto vlastnú krajinu, do značnej miery pod tlakom osobných záujmov, dohnal do otvorenej konfrontácie s demokratickým svetom a hodnotami, ktoré reprezentuje.

Je potrebné počítat s tým, že juhoslovanskú, resp. srbskú verejnosť bude nadobudnutá skúsenosť traumatizovať dlhé desaťročia. Vývoj v 90-tych rokoch zostane nezmazateľne zapísaný do histórie. Prirodzene, nie ako slávne obdobie v dejinách národa, ale skôr ako pomaly sa hojaca jazva na jeho duši. Pre Srbov nebude ľahké prekonať pocit krivdy a nedôvery k medzinárodnému spoločenstvu. Je to prirodzený pocit, s ktorým sa v minulosti vyrovnávali už mnohé národy sveta. Prejavý určitého odstupu by nás preto nemali prekvapiť.

Svet sa na súčasné juhoslovanské a srbské vedenie pozerá s neskrývanými sympatiami. Až to vyvoláva žiarlivé reakcie kosovských Albáncov, ktorým sa až do politickej zmeny v Belehrade darilo prezentovať seba ako jedinnú obeť juhoslovanskej krízy. Za obeť sa ale považuje aj srbský národ, reprezentovaný súčasnou demokratickou vládou, ktorý bol prinútený bojo-

vať na dvoch frontoch – vnútornom a vonkajšom. Z desiatročného súboja vyšiel podľa vyjadrení jej predstaviteľov víťazne, čo dodatočne akceptovalo aj zahraničie. Bolo by chybou podľahnúť zjednodušenej optike videnia problematiky Kosova a kosovských Albáncov. Uvažovanie v kategóriách vinníci a poškodení nám nepomôže postúpiť v hľadani východiska zo súčasnej situácie. Poškodených aj vinníkov je viac, a jednoznačné priradenie etnickej príslušnosti k jednej z týchto dvoch kategórií by bolo nesprávne.

V súvislosti s budúcnosťou Kosova sa takmer vždy poukazuje na rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN č. 1244, ktorá zdôrazňuje princíp garantovania územnej celistvosti JZR. Kosovskí Albánci však radi obracajú pozornosť na inú pasáž tejto rezolúcie, ktorá otvára dvere pre medzinárodnú diskusiu o osude Kosova s poukázaním na skutočnosť, že v súčasnosti je pod protektorátom OSN. Obraz samostatného Kosova teda zostáva veľmi silným, determinujúcim faktorom ďalšieho vývoja na celom západnom Balkáne. Proti sebe stoja dva postoje a ich nositelia sú presvedčení o správnosti vlastnej interpretácie predmetnej rezolúcie a oprávnenosti presadzovania o ňu sa opierajúcich zámerov. Cieľom medzinárodného spoločenstva nie je vystupovať v úlohe arbitra. Čo by však v tejto súvislosti mohlo byť podotknuté je skutočnosť, že rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 platí ako celok a zdôrazňovanie niektorých pasáží by mohlo predstavovať výrazný zásah do jej podstaty.

V súčasnosti by sme boli radi, keby sa črtali aspoň kontúry budúceho priblíženia postojov. Obe strany sú od toho dosť ďaleko. Za úspech však môžeme považovať skutočnosť, že ak porovnáme politiku bývalej a súčasnej federálnej, resp. srbskej reprezentácie, tak súčasná vláda uplatňuje vo vzťahu ku kosovským Albáncom nekonfrontačnú politiku, oslobodenú od používania silových nástrojov moci. Uvedomila si, že postup S. Miloševića bol kontraproduktívny. Kontrast oproti minulosti je taký zreteľný, že vláda v Belehrade sa ocitla dokonca vo výhodnejšej pozícii – minimálne z pohľadu médií. Tie sa momentálne sústreďujú na prezidenta V. Koštunicu, budúcnosť juhoslovanskej federácie, vzťahy v širokospektrálnej Demokratickej opozícii Srbska a pod.

Na druhej strane zmena taktiky spôsobila, že kosovskí Albánci už nie sú vnímaní takmer výlučne ako poškodená strana. Zodpovednosť za usporiadanie pomerov leží v súčasnosti i na ich pleciach. Ak v minulosti bolo možné chápať ich odhodlanie postaviť sa proti obmedzovaniu práv albánskej menšiny v Juhoslávii vrátane základných ľudských práv aj formovaním ozbrojených zložiek, tak dnes musíme brať do úvahy predovšetkým novú realitu. Jej vnímanie v žiadnom prípade nezodpovedá binomickému rozdeleniu v už spomínanom duchu, že jedna strana konfliktu je dobrá, a tá druhá zlá. Medzinárodné

spoločenstvo potrebuje riešiť budúcnosť krajiny a regiónu, chce pomáhať pri jej projektovaní, ale bez konštruktívneho dialógu s tými a medzi tými, ktorých sa budúcnosť bezprostredne týka, to nie je možné. Dnes je tou stranou, ktorá blokuje diskusiu medzi Belehradom a Prištinou, strana kosovských Albáncov. Pre nich dnes existuje iba alternatíva nezávislého Kosova.

Riešenie štatútu Kosova si bezpochyby vyžiada dlhší čas. Trpezlivosť, schopnosť empatie a racionálneho, pragmatického uvažovania budú pri rozhovoroch jednými z najviac potrebných a najpotrebnejších vlastností. Potrebný je plnohodnotný dialóg medzi Belehradom a Prištinou, teda taký, ktorý by neriešil iba otázku budúceho statusu Kosova. Úloha medzinárodných organizácií bude veľmi dôležitá a dôležité bude aj to, aby si aj svetové mocnosti uvedomili potrebu riešiť problém prioritne na pôde medzinárodných organizácií. Zájmy jednotlivých krajín by nemali dominovať.

Najznepokojujúcejším problémom posledných mesiacov je situácia v južnom Srbsku. Albánski povstalci z oslobodzovacej armády Preševa, Bujanovca a Medvedje využívali situáciu pred parlamentnými voľbami v Srbsku i po nich na eskaláciu napätia v Preševskom údolí. V pätkilometrovom neutrálnom pásme pri hraniciach s Kosovom, ktoré malo vylúčiť priamy kontakt medzi armádou JZR a jednotkami KFOR, sa postupne zhromaždilo až 4 tisíc ozbrojencov. Mnohí z nich prišli z Kosova. Na povrch vyplávali tienisté stránky politiky militantných skupín kosovských Albáncov, ktorá býva spojená i s kriminálnymi a teroristickými metódami. Takéto prísne hodnotenie sa neopiera iba o srbské, resp. prosrbské kruhy, ale zaznieva i zo strany umiernených Albáncov v Kosove a v okolitých štátoch. Tieto metódy nie sú novým javom, iba boli menej medializované. Lokálne voľby v Kosove síce ukázali, že umiernený prúd má väčšiu podporu obyvateľstva, avšak reálna moc sa v kosovských podmienkach až príliš často odvíja od zbraní a majú ju tí, ktorí ich vlastnia.

Akcie povstalcov vážne ohrozujú unikátnu šancu na normalizáciu vzťahov v celom regióne. Belehrad voči nim vystupuje rozvážne, zdržanlivo a bez použitia násilia. Tento prístup zásadným spôsobom napomáha vytvorenie základných predpokladov pre rokovania o urovnaní konfliktu v Preševe, ale nielen tam. Tento prístup má implikácie aj na riešenie kosovskej otázky.

Ak uvažujeme o postkonfliktnom vývoji na Balkáne, tak v súvislosti s albánskym faktorom je možné očakávať problémy vo vzťahoch medzi rôznymi albánskymi skupinami. Navyše v rôznych štátoch regiónu. Nesmieme zabúdať napríklad na to, že veľmi silné je zastúpenie Albáncov v Macedónsku. Jeho podiel sa odhaduje až na 34 %. Pritom bez zarátania tých ľudí, ktorí nemajú macedónske občianstvo. A tí tvoria na severe a západe krajiny v nie-

ktorých prípadoch až 70 % obyvateľstva obcí, pričom ich celkový počet sa odhaduje na stotisíc. Ak zoberieme do úvahy tvrdé prístupy pri presadzovaní vlastných požiadaviek zo strany radikálnych albánskych skupín, tak obavy z možnosti vzniku ďalšej balkánskej vojny nemusia byť neopodstatnené. Rozbuškou sa môže stať už pripravované sčítanie obyvateľstva v Macedónsku. Cenzus obyvateľstva sa totiž v súvislosti s priznávaním macedónskeho občianstva stáva citlivou politickou otázkou.

Albánsky faktor sa môže za istých okolností začať výraznejšie zviditeľňovať dokonca i v Grécku. V prípade osamostatnenia Čiernej Hory by etnickí Albánci (7 %) mohli otvoriť otázku autonómie v tých oblastiach, v ktorých majú väčšinu.

Albánci sú teda kľúčom k riešeniu problému nielen v Kosove, ale aj v celom regióne západného Balkánu. Z tohto hľadiska má osobitne dôležitý význam postoj Albánska. Jeho politika voči Albáncom mimo územia materskej krajiny bude mať rozhodujúci vplyv na stabilitu v regióne. Pozornosť si zasluhuje predovšetkým deklarácia albánskeho parlamentu z 20. októbra 2000, v ktorej je vyjadrené očakávanie, že prezident V. Koštunica uzná právo na sebaurčenie ľudu Kosova prostredníctvom referenda.

Je pravda, že súčasná albánska vláda realizuje politiku, ktorá neoživuje víziu veľkého Albánska. Na druhej strane za posledných 20 rokov Albánci neurobili nič, čo by ich od nej vzdialilo. To nie je náhoda, ale skôr výsledok snahy vyvarovať sa chybám, ktoré by sa v budúcnosti mohli stať prekážkou pri reagovaní na vznik podmienok vytvárajúcich predpoklady pre jej uskutočnenie. Je dobré, že súčasnú situáciu albánski predstavitelia nevyužívajú na naplnenie takýchto cieľov. To však nevylučuje, že vízia veľkého Albánska nie je latentne prítomná. Nakoniec, nie je možné očakávať, že by neexistovala. Ako alternatíva bude existovať vždy. Zároveň je však potrebné dodať, že vzhľadom na históriu a i súčasnosť to nie je dobrá alternatíva.

Pri výpočte najcitlivejších momentov, ktoré majú zásadný vplyv na budúcnosť západobalkánskeho regiónu, nie je možné zabudnúť na Čiernu Horu a snahu niektorých jej predstaviteľov o osamostatnenie sa. Medzi srbským a čiernohorským republikovým vedením existujú rozdielne pohľady v najmenej dvoch rovinách: 1. medzinárodnoprávna subjektivita republík a ich prípadný zväz a 2. procedurálne otázky rokování o budúcich vzťahoch. Srbská strana je presvedčená o tom, že do rokování o funkčnej (hoci len minimálnej) federácii musia byť zapojené aj zväzové štruktúry. Čiernohorská strana často opakuje tézu o neexistencii JZR a presadzuje dialóg iba medzi republikovými administratívami, ktorý by mal vyústiť do vzájomného a medzinárodného uznania oboch republík s následným vytvorením ich voľného zväzku.

Pre Srbov vyznieva ako paradox skutočnosť, že ústava z roku 1992 bola z pohľadu Podgorice šesť rokov vyhovujúca, posledné dva roky Miloševičovho režimu Čierna Hora vystupovala s návrhom na redefinovanie JZR a zrovnoprávnenie oboch republík a po demokratických zmenách v Srbsku Čierna Hora väčšej republike ponúka len voľný zväz dvoch medzinárodne uznaných štátov. Navrhuje, aby budúci zväz so Srbskom vykonával tri spoločné funkcie – zahraničnú politiku, obranu a menu. Vo všetkých troch oblastiach však Čierna Hora realizuje samostatnú politiku – v zahraničí otvára svoje zastupiteľstvá, vytvorila početnú, vojensky organizovanú políciu a v platobnom styku nahradila juhoslovanský dinár nemeckou markou.

Stúpenci osamostatnenia odpovedajú tým, že v roku 2001 je od Čiernej Hory nereálne žiadať, aby sa vzdala kompetencií, ktoré od roku 1997 v záujme zachovania vnútornej stability a posilnenia procesov demokratizácie a transformácie postupne prebrala zo zväzovej úrovne. Silným argumentom v prospech osamostatnenia bolo i presvedčenie, že ako samostatná Čierna Hora bude mať ľahší prístup ku kreditom medzinárodných finančných inštitúcií, pretože na rozdiel od JZR nie je voči zahraničiu zadlžená. Podľa nich Čierna Hora v posledných 2-3 rokoch dokázala svoju životaschopnosť v oblasti fiskálnej, menovej, colnej i ďalších, zabezpečila rast makroekonomických ukazovateľov i životného štandardu svojich občanov. A to všetko v podmienkach medzinárodnej izolácie JZR a Miloševičovej vnútornej represie (napr. blokáda medzirepublikovej hranice).

Proti sebe teda opäť stoja dva pohľady. V oboch platformách cítiť minimum spoločných bodov, problematiku komplikuje polarizácia elektorátu a prítomnosť neobvykle militantného antisrbského prúdu v Čiernej Hore. Jej citlivosť zvyšuje aj to, že v Srbsku žije viac osôb čiernohorského pôvodu ako v samotnej Čiernej Hore a mnohí z nich zastávajú významné riadiace funkcie v hospodárstve. V dnešnom svete peňazí nie je možné hodnotiť ako neočakávané ani narábanie s ekonomickými argumentmi a očakávania zahraničnej pomoci zo strany Čiernej Hory v doterajších rozmeroch. Posledné vyhlásenie Rady ministrov EÚ k situácii v JZR a na Balkáne však zdôrazňuje, že Belehrad a Podgorica by sa mali za účasti federálnych štruktúr demokraticky dohodnúť na novom ústavnom usporiadaní vzťahov oboch republík v rámci federácie a vyhnúť sa akýmkoľvek jednostranným krokom. Aj politické signály zo strany americkej administratívy už vyjadrujú záujem o zachovanie federácie. Pritom ich finančná pomoc pre Čiernu Horu je obrovská (87 mil. USD v r. 2001) a takmer dosahuje úroveň ročného rozpočtu republiky (neprekračuje 100 mil. USD). Je zrejme, že po politických zmenách v JZR a Srbsku majú tendencie k nezávislosti Čiernej Hory len malú podporu medzinárodného spoločenstva.

Samozrejme, pre demokratický svet bude rozhodujúci spôsob, akým dôjde k usporiadaniu vzťahov medzi republikami, a nepochybne bude rešpektovať akékoľvek riešenie dosiahnuté na demokratických princípoch. Nikto nechce JZR vnucovať svoju vôľu. Čiernohorský prezident v januári potvrdil, že na obidvoch stranách existuje vôľa rokovať o budúcom usporiadaní, ale ak rozhovory o usporiadaní JZR neuspeli do dvoch mesiacov, obyvatelia Čiernej Hory v referende rozhodnú o budúcnosti svojej krajiny. Prezident V. Koštunica sa vyjadril, že juhoslovanská a srbská vláda prijímú slobodné rozhodnutie obyvateľov Čiernej Hory.

Udržanie federácie, a teda zachovanie existujúcich hraníc, má aj silný psychologický rozmer. Čiernohorským osamostatnením by sa porušila zásada nedopustiť ďalšie delenie územia na základe etnického princípu. To by mohlo mať nepriaznivé dôsledky nielen z pohľadu terajšej JZR, najmä v súvislosti s budúcnosťou Kosova, snahou juhosrbských okresov (Preševo, Bujanovac a Medvedja) o autonómiu, ktoré by sa mohli zmeniť na požiadavku pričlenenia ku Kosovu, a úvahami Vojvodiny o definovaní jej postavenia v rámci JZR a zavedenia privilegovaných vzťahov tejto oblasti s Chorvátskom, čo by tiež mohlo vyústiť do väčších požiadaviek. Podľa macedónskych predstaviteľov by zánik federácie mohol viesť k nezávislosti Kosova s negatívnymi dôsledkami na Macedónsko. Z ich hodnotenia situácie vyplýva, že nukleus albánskej veci sa dnes nachádza v Čiernej Hore.

Uvedené skutočnosti ukazujú, že budúcnosť západného Balkánu je veľkou, pritom ale stále otvorenou témou. Situácia je ešte stále vzdialená od tej, ktorá je v Bosne a Hercegovine, prípadne v Chorvátsku, ktoré postúpilo omnoho ďalej. Avšak s viackrát spomínanou tézou o latentnosti súčasného stavu, tentokrát v súvislosti s bilaterálnymi vzťahmi tejto krajiny s JZR, je nevyhnutné mať ju stále na pamäti. Medzinárodné spoločenstvo nemôže zabúdať ani na požiadavky Chorvátska zachovať celkový vyvážený prístup k regiónu.

Uvedenie príkladu Bosny a Hercegoviny vyznieva možno zvláštne. Bolo by však veľkým úspechom, keby v najvýbušnejších oblastiach regiónu zavládla aspoň taká atmosféra ako v tejto krajine. Účastníci konfliktu v tejto krajine boli priam donútení k jeho ukončeniu a uzavretiu Daytonských dohôd. Je viac-menej isté, že medzinárodná prítomnosť tu zohráva mimoriadne dôležitú úlohu a iste ju bude zohrávať aj v prípade Kosova. Odpoveď na otázku, na aké dlhé obdobie, dnes nie je ľahké nájsť.

Reálnym východiskom je integrácia Balkánu. Integrácia do európskych a transatlantických štruktúr. Prirodzene, časový horizont uzavretia takéhoto procesu nie je možné spájať s obdobím najbližších rokov. Dôležité je, aby

začal a aby začal na ľudí pôsobiť ako riešenie súčasnej situácie, aby zastavil dezintegračné procesy, ktoré akoby nemali koniec. Delenie sa nezastavuje ani na úrovni územno-administratívnych celkov, ani na úrovni miest, ani na úrovni štvrtí, ale ako ukazuje skúsenosť z balkánskych vojen, prejavuje sa dokonca v podobe rozdelených ulíc i rodín.

Dnes máme reálnu šancu reorganizovať západný Balkán do novej modernej európskej podoby. Plynúci čas už vytvára tlak na realizáciu veľkých infraštrukturálnych projektov v rámci Paktu stability pre juhovýchodnú Európu, ktoré nie sú iba v záujme postihnutých krajín, ale budú prospievať celej Európe. Hmatateľné výsledky medzinárodnej pomoci sú veľmi potrebné a budú najsilnejším argumentom pri získavaní podpory obyvateľstva pre európsku perspektívu vývoja. Obzvlášť dôležité je to v prípade JZR. Aktuálnou sa stáva príprava *Stabilizačnej a asociačnej dohody s EÚ* podobnej tým, ktoré už podpísali Chorvátsko a Macedónsko. Veľmi vážnou úlohou bude účinnými prostriedkami rozbiť štruktúry organizovaného zločinu v celom balkánskom regióne, ktoré sú také silné. Medzinárodná spolupráca tu tiež bude nevyhnutná.

Slovenská republika vždy zdôrazňuje úlohu mimovládnych organizácií, ktorú zohrávajú pri prechode do modernej demokratickej spoločnosti. Máme s tým pozitívnu skúsenosť vo vzťahu k vlastnej krajine, ale aj vo vzťahu ku krajinám západného Balkánu. Ich agenda sa demokratickými zmenami v Belehrade nevyčerpala. V oblasti demokratizácie spoločnosti, ale aj v iných oblastiach, je nielen pred nimi ešte veľké množstvo práce.

Ak v úvode tohto príspevku zaznela pochybnosť, či už nastal ten čas, keď je možné hovoriť o postkonfliktnom období a vývoji na západnom Balkáne, tak na záver nezostáva nič iné, ako vyjadriť nádej, že viaceré naznačené hrozby a riziká zostanú nenaplnené. Pri uvedomení si zodpovednosti všetkých zúčastnených aktérov z regiónu i mimo neho, ale aj s použitím zodpovedajúceho tlaku zo strany medzinárodného spoločenstva, ktorý je, zdá sa, nevyhnutným predpokladom na dosiahnutie uspokojivého výsledku, budú šance na už iba pozitívny vývoj reálne.

Eduard Kukan*

Seeking Stability in a Latent Environment

Bringing up the topic of the post-conflict development in the Balkans at the beginning of 2001 one meets with obstacles since there are still a lot of changing factors influencing the development of the situation as a result of which any kind of attempt to predict further development will be incorrect in all probability in the end. Using mathematical terminology we are facing a so to say complex equation with many unknowns. Of course there is a way to solve even such equations; however, unfortunately the world does not run according to mathematical rules and elementary logic. The complexity of the world cannot be modelled even by the most complicated cybernetic systems; therefore, approaching the question of the crisis in

* *Eduard Kukan; Minister of Foreign Affairs of the Slovak Republic, Special Envoy of the Secretary-General of the United Nations for the Balkans*

the Western Balkans this way would probably end up being absurd, without leading to any acceptable solutions.

Thus, on the one hand it seems that yet it is too early for the modelling of post-conflict development. On the other hand it is obvious that the results of the presidential and parliamentary elections in the Federal Republic of Yugoslavia (hereinafter F.R.Y.) and Serbia have brought a very significant change of qualities in the internal environment of the country and in wider regions, as well. By this a new starting point and a new impulse has been created for the presumption of the country's future heading. Though, whether the elections really meant a transition to the post-conflict period is not so obvious. Today it cannot be claimed doubtless yet. Nobody would wish the situation to become critical again in the future but the danger of the outbreak of violence is not precluded at all; as in fact, it was not ceased entirely. Fortunately just in a latent form but it is still present in the whole territory.

The most positive outcome of the changes is the fact that the crucial players of the Yugoslavian political scene are conscious of the impassability of the path that was followed by the previous governance, the results of which could not be judged differently only as a failure. Taking advantage of the trust of the international community for years and risking the fortune of their own country has led to its real damage.

Naturally, the opinions about the question of responsibility for the created situation are different. The opinions of the international community and of the majority of the Yugoslavian public differ. Though now it is starting to realise that the responsible is the one who, giving preference to personal interests, lead the country to an open confrontation with the democratic world and the values that this world represents. There is a need to reckon with the fact that the Yugoslavian; respectively, the Serbian public will be traumatized by the gained experience for decades. The progress of events in the nineties will be indelibly recorded in history, of course, not as famous period in the history of a nation but rather as a slowly healing scar on its soul. It will not be easy for the Serbians to get over the feeling of iniquity and mistrust of the international community. It is a natural feeling to which many nations reconciled themselves in the past; thus, signs of certain aloofness should not surprise us.

The world is looking at the Yugoslavian and Serbian governance with unconcealed approval. This is causing jealous reactions of the Kosovar Albanians since till the political changes they managed to present themselves in Belgrade as the only victims of the Yugoslavian crisis. The Serbian nation represented by its present government is considered as a victim as well and is forced to fight at two fronts – internal and external. According to its representatives Serbia came

out of the ten-year fight as a winner, which was accepted subsequently also abroad. Thinking in terms of winners and impaired does not contribute to the finding of the way out from the present situation. To treat this problem just in terms of Kosovo and the Kosovar Albanians would be incorrect. There are numerous impaired and culprits and a unanimous assigning of an ethnic affiliation to one of these categories would be also inaccurate.

In connection with the future of Kosovo attention is frequently drawn to the UN Security Council Resolution 1244, which stresses the principle of guaranteeing the territorial integrity of F.R.Y. On the contrary, Kosovar Albanians like to call attention to another passage of this resolution, which opens the door for an international discussion about the future of Kosovo, emphasizing the fact that at present it is under the protection of the UN. Consequently, the picture of an independent Kosovo remains a very strong, determinative factor of the further development in the whole Western Balkans. There are two standpoints opposite each other and both parties emphasize their own interpretation and are convinced of its rightfulness. They both claim themselves to be authorized to carry through their plans on the basis of the resolution. The aim of the international community is not to act as an arbiter. Instead, the fact could be remarked here, that the UN Security Council Resolution 1244 is in force as a whole and the stressing of its any passage could be considered as interference to its essence.

At present we would be pleased if only the attitudes started to come closer to each other as both sides are fairly far from that. As a success the fact could be considered that if we compare the politics of the former and the present federal, respectively Serbian representation, the present government follows a non-confrontational politics, free of applying any force of power, regarding Kosovar Albanians. It understood that the procedure of S. Milosevic was contraproductive. The contrast between the past and present is so significant that the government in Belgrade found himself even in an advantageous position – at least from the massmedia's point of view. At the moment the media is concentrating on the president, V. Kostunica, on the future of the Yugoslav federation and on the relations in the wide ranged Democratic Opposition of Serbia etc.

On the other hand the change of tactics caused that the Kosovar Albanians are not seen anymore as the only side, which suffered losses. They also have to take the responsibility of setting the relations straight. In the past their resolution to resist against the limitations of the rights of the Albanian minority and their basic human rights, even forming armed forces, was understandable but today we have to take into consideration the new reality above all. The new reality cannot be perceived binomially, that one party of the conflict is good and the other is bad. The international community wants

to settle the future of the country and the region and wants to help in its projection but it is not realizable without a constructive dialogue between and with those whom the matter directly concerns. Today the Kosovar Albanians are the side, which is hindering the discussion between Belgrade and Pristina. Their only alternative is the alternative of an independent Kosovo.

To settle Kosovo's statute unquestionably needs a longer time. Patience, empathy and a rational, pragmatic thinking will be the most important during the discussions. There is a need for a dialogue of full value between Belgrade and Pristina, a dialogue, which would solve not only the question of Kosovo's future status. The role of the international organizations is going to be very important. An also important thing for the international organizations is to understand that the problem should be solved primarily on the level of international organizations. Interests of a certain country should not dominate.

The most worrying problem of the past months is the situation in South Serbia. The Albanian insurgents of the Liberation army of Presevo, Bujanovac and Medvedja took advantage of the situation before and after the parliamentary elections in Serbia and they escalated the tension in the Presevo-Valley. About 4000 armed-men gathered gradually in the five-kilometre neutral zone on the border with Kosovo, which zone was to created a direct contact between the Yugoslavian army and the troops of KFOR. Many of them came from Kosovo. The dark side of the politics of militant groups of Kosovar Albanians was brought to the surface, which can be related to practising of criminal and terrorist methods. Not only the Serbian and pro-Serbian circles agree with such strict rating but moderate Albanians and the surrounding countries also share the same opinion. These methods are not a new phenomenon they just were not published in the media. Though the local elections showed that the moderate line is supported by the majority of the population; nevertheless, the real power under Kosovar circumstances is unfortunately often in the hands of those who own the arms.

The insurgents' actions are really jeopardizing a unique chance for the normalisation of the situation in the whole region. Belgrade takes deliberate steps against them and is reserved without using any force. This approach substantially furthers the creation of prerequisites for negotiations about the settling of conflicts in Presevo and other places. It also has implications for the solution of the question of Kosovo.

Thinking about the post-conflict development in the Balkans and concerning the Albanian factor one comes to a conclusion that problems can be expected in the relations between the different Albanian groups; and what is more, it can be expected in different states of the region, as well. For example

we cannot forget that the representation of the Albanians is very strong in Macedonia. Their percentage point is roughly estimated for about 34 % and that without counting those who do not have Macedonian citizenship. In some cases they make up 70 % of the population in the villages. Here we talk about approximately 100, 000 people. Taking into consideration the severe attitude of the radical Albanian groups while trying to get through their demands, the fear of another war in the Balkans must not be neglected. The upcoming national census in Macedonia could escalate the situation, as the declaration of a Macedonian citizenship becomes a sensitive political question.

Under certain circumstances the Albanian factor could show up even in Greece. If Montenegro became sovereign the ethnic Albanians (7 %) could open the question of autonomy in those places where they are in the majority. In a word, the Albanians are the key to the question not only in Kosovo, but in the whole region of the Western Balkans, too. From this point of view the standpoint of Albania is of great importance. Its politics towards the Albanians outside the motherland will be of crucial importance in regard to stability in the region. Particular attention has to be drawn to the declaration of the Albanian parliament from 20 October 2000 in which they express their hope that president V. Kostunica accepts the right of Kosovo's people to self-determination by a referendum.

It is true, that the Albanian government does not follow politics, which would support the vision of a bigger Albania; on the other hand, in the past 20 years the Albanians did not do anything to distance themselves from it. It is no accident, but rather the result of their attempt to avoid mistakes, which could become obstacles in the future, in reaction to circumstances enabling the realization of the above mentioned idea. A good think is that the Albanian representatives do not take advantage of the situation to carry through such aims; nevertheless, it does not mean that the vision of a bigger Albania is not present in a latent form. It cannot be expected to cease, as an alternative it will always be there. Though at the end it has to be said that considering the history and present it is not a good alternative.

When taking into account the most sensible factors, which have the biggest influence on the future of the Western Balkans, we cannot forget about Montenegro and the attempts of some of its representatives to become sovereign. There are different perspectives among the republican governance of Serbia and Montenegro at least on two levels: 1. subjectivity of republics according to the international law and their possible confederation. 2. procedural questions of negotiations about future relations. The Serbian party is convinced, that federal structures also have to be involved into the negotia-

tions about a functioning (though only minimal) federation. The other party, Montenegro, often stresses the thesis that F.R.Y. does not exist and supports a dialogue only between the republican administrations, which should end up in a mutual and international recognition of both republics and as a consequence of which in the creation of their loose federation.

The fact seems to be paradoxical for the Serbians that the constitution from 1992 was acceptable from Podgorica's point of view for six years and in the last two years of the Milosevic regime Montenegro came up with the proposal of re-defining F.R.Y. and the emancipation of both republics and now, after the democratic changes in Serbia, Montenegro offers for the bigger republic only a loose federation of two internationally recognized states. It suggests that the future federation with Serbia should serve three common purposes – foreign policy, defence and currency. Though in all three fields Montenegro manages its own policy – it is opening its representative offices abroad, has set up a large, militarily organized police and in its payment system it replaced the Yugoslavian dinar with the German mark.

The reasoning of the supporters of sovereignty is that in 2001 it is illogical to ask from Montenegro to give up the competences it gradually gained from the federal level for the sake of its internal stability and the strengthening of the process of democratisation and transformation since 1997. A strong argument for the benefit of sovereignty was the belief that an independent Montenegro would have an easier access to the credit of the international financial institutions since on the contrary to F.R.Y. it did not run into debts. According to them in the past 2-3 years Montenegro proved its viability in the fields of fiscal, monetary and customs policy etc. and it ensured the increase of macroeconomic indexes and the increase of the standard of living of its citizens. Moreover, this all was achieved during the time of the international isolation of F.R.Y. and Milosevic's internal repression (e.g. blockade on the borders between the two republics).

So again, there are two standpoints one standing against each other and both platforms having the minimum in common. Problems are even more complicated by the polarization of the electorate and the presence of an extremely militant anti-Serbian movement in Montenegro. What is more, there are more people of Montenegrin origin living in Serbia than in Montenegro itself and many of them hold important managing positions in the country's economy. In today's world of money it wouldn't be unexpected even if Montenegro brought up economic arguments and expected the same help from abroad as it got so far. The last declaration of the Council of Ministers of the EU about the situation in F.R.Y. and in the Balkans stresses that by the participation of federal structures Belgrade and Podgorica should

reach an agreement about a new constitutional settlement of the relations between the two republics inside the federation and to avoid any bias steps. Political signals from the U.S. administration also express an interest in keeping the federation; while at the same time their financial aid for Montenegro is huge (87 million USD in 2001) which is nearly a yearly budget of the republic (does not exceed 100 million USD). It is obvious that after the political changes in F.R.Y. and Serbia the tendencies to create an independent Montenegro are not much supported by the international community.

Needless to say, the important thing for the democratic world is the way of how the two republics will settle their relation and it doubtless will respect any kind of solution reached on democratic principles. Nobody wants to thrust one's wish on F.R.Y. In January the president of Montenegro confirmed that on both sides there is a wish to negotiate about the future arrangement but if the discussions do not come to a result in two months the citizens of Montenegro will decide about the future of their country in a referendum. President V. Kostunica said that the Yugoslavian and Serbian government would accept the free decision of Montenegro's citizens.

Keeping the federation and the today existing borders has a strong psychological influence. By the separation of Montenegro a principle of not allowing any further division of the territory on the basis of ethnic principles would be broken. It could end up in an unpleasant outcome from the perspective of the present F.R.Y., mainly in connection with the future of Kosovo and with the effort of the South-Serbian districts (Presevo, Bujanovac and Medvedja) to become autonomy. These efforts could turn into a demand of annexing these districts to Kosovo and Vojvodina's taking into consideration the defining of its position inside the federation and setting up privileged relations with Croatia. Later it could finish up in bigger demands. According to the representatives of Macedonia the split of the federation could lead to Kosovo's sovereignty, having negative consequences for Macedonia. According to them, the core of the Albanian matter is in Montenegro.

From the above facts it can be seen, that the future of the Western Balkans is a big and a still open question. The situation is still far from those in Bosnia and Herzegovina or in Croatia, where they got much further. The several times mentioned thesis about the present latent situation, this time with regard to the bilateral relations of this country with F.R.Y., cannot be left out of account. The international community also cannot forget about the demands of Croatia to keep a balanced approach to the region.

Mentioning the example of Bosnia and Herzegovina could sound strange. Though it would be a great success if in the most explosive areas there we-

re such atmosphere as there is in Bosnia and Herzegovina. The ones participating in the conflict were directly forced to end it and sign the Dayton Convention. It is more or less sure that international attendance has a very significant role here and it will have in the case of Kosovo, as well. To answer the question of how long it will be needed is not easy. A possible way out should be the integration of the Balkans to the European and Transatlantic structures. Naturally, the realization of such process will not be completed in the next few years. The main think is that the integration should begin and people looked at it as the solution of the present situation, so the endless process of disintegration could stop. Partition does not stop on the level of administrative units, or on the level of towns and city districts but as it could be observed in the Balkan wars it is present in the form of dividing even streets and families.

Today there is a real chance to reorganise the Western Balkans into a modern European form. Time is putting pressure on the realization of extensive infrastructural projects as a part of the Stability Pact for South-Eastern Europe. The realisation of these projects is not only in the interest of the afflicted countries, but the whole Europe will benefit from them. Concrete results of the international help are needed very much and those will be the strongest arguments to convince the people of the importance of the European perspective of development. This is particularly important in the case of F.R.Y. At this point the preparation of a Stability Pact with the EU becomes timely. A similar agreement was signed with Croatia and Macedonia. Putting an end to the powerful structures of organized crime in the whole Balkans by effective methods will be a very difficult task. International co-operation will be also necessary.

The Slovak Republic always stresses the role of non-governmental organizations that they play in the transition to a modern democratic society. In connection with our own country but also with the Balkans we have gained positive experiences. However, their mission has not been completed by the democratic changes in Belgrade. There is lot of work to do not only for them and not just in the democratisation of the society but also in other fields.

If in the introduction of this report we doubted whether time has come to talk about post-conflict period and development in the Western Balkans, then in the end there is nothing else to do but to hope that the outlined dangers and risks will not become fulfilled. By making aware all participants from and outside of the region of their responsibility, and by using an appropriate pressure of the international community, which seems to be necessary for reaching a satisfactory result, there are going to be chances for a real positive development.

